

O‘QUVCHILARNING TA‘LIM JARAYONIDA MA‘NAVIY –AXLOQIY KOMPETENSIYALARNING O‘RNI

*Rakhmonova Gulola Shavkatovna, Buxoro davlat pedagogika instituti Umumiy pedagogika
kafedrasida katta o‘qituvchisi*

gullolaraxmon76@mail.ru

Annotatsiya: Ushbu maqolada o‘quvchilarning ta‘lim jarayonida ma‘naviy- axloqiy madaniyatini shakllantirishda kompetensiyani rivojlantirishning pedagogik asoslari, imkoniyatlari va bosqichlari, kompetensiya muammosi, axloqiy va axloqiy kompetensiya va kompetensiyaning mazmuni va o‘quvchilarda uni rivojlantirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar ko‘rib chiqiladi .

Kalit so‘zlar: Madaniyat, kompetensiya kompetensiya, axloqiy va ma'naviy kompetensiya, shaxsiy kompetensiya, axloqiy va axloqiy kompetensiya, ijtimoiy kompetensiya.

THE ROLE OF SPIRITUAL AND MORAL COMPETENCIES IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF STUDENTS

*Rakhmonova Gulola Shavkatovna, Bukhara State Pedagogical Institute, Senior Lecturer at
the Department of General Pedagogy*

gullolaraxmon76@mail.ru

Abstract: This article examines the pedagogical foundations, opportunities and stages of competence development in the formation of students' spiritual and moral culture in the educational process, the problem of competence, the content of moral and ethical competencies and practical recommendations for its development among students.

Keywords: culture, competence, moral and spiritual competence, personal competence, moral and moral competence, social competence.

РОЛЬ ДУХОВНО –ПРАВСТВЕННЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ УЧАЩИХСЯ

Рахмонова Гулола Шавкатовна

**Бухарский государственный педагогический институт,
Старший преподаватель кафедры "Общая педагогика"**

gullolaraxmon76@mail.ru

Аннотация: в данной статье рассматриваются педагогические основы, возможности и этапы развития компетентности в формировании духовно - нравственной культуры учащихся в образовательном процессе, проблема компетентности, содержание морально-этических компетенций и компетенций и практические рекомендации по ее развитию у учащихся .

Ключевые слова: культура, компетенция компетентность, нравственно-духовная компетенция, личностная компетенция, морально-нравственной компетентност, социальная компетенция.

Kirish. Yurtimizda bo‘lajak pedagoglarni zamonaviy ta‘lim olishi va egallagan bilimlarni amalda qo‘llash muammolari xalqaro ta‘lim standartlari talablarining joriy qilinishiga alohida ahamiyat qaratilmoqda. Bunda yosh o‘qituvchilarning pedagogik kompetentligi, zamonaviy axborot va pedagogik texnologiyalarni ta‘lim jarayonida qo‘llashga qaratilgan ilmiy izlanishlar muhim o‘rin tutmoqda. Mamlakatimizda zamonaviy ilg‘or xorij tajribalari asosida uzluksiz ta‘lim tizimi uchun bo‘lajak o‘qituvchilarni tayyorlashning zamonaviy ta‘lim tizimi talablari asosida ichki imkoniyatlarni ro‘yobga chiqarish uchun zarur shart-sharoitlar yaratishda tadqiqot ishlari olib borilmoqda.

O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha harakatlar strategiyasida “Uzluksiz ta‘lim tizimini yanada takomillashtirish, sifatli ta‘lim xizmatlarining imkoniyatlarini oshirish, mehnat bozorining zamonaviy ehtiyojlariga mos yuqori malakali kadrlar tayyorlash siyosatini davom ettirish” kabi ustuvor vazifalar belgilangan.

Bugungi kunda zamonaviy jamiyatni shakillanish jarayonida jamiyat hayotining barcha jabhalarida raqobat kuchayib insonning axloqiy ma‘naviy va intellektual fazilatlariga talab ortib bormoqda. Axloqiy tamoyillarga ega bo‘lgan ijodkor pedagoglar jamiyat uchun ishonchli kasbiy faoliyat sohasini yaratishga qodir bo‘lishlari kerak. Bu borada axloqiy ma‘naviy, kasbiy

kompetentlikni rivojlantirish pedagogik tizimni yanada takomillashtirishda muhim o‘rin tutadi.

Tahlil va natijalar. Kompetensiya bu fazilat. Olingan bilim, ko‘nikma, malakalar majmui ham deb atash mumkin. “Kompetentsiya” lotincha competence – erishyapman, munosibman, loyiqman degan ma‘nolarni anglatadi. Kompetensiya tushunchasi ijtimoiy mazmuni juda keng bo‘lib, u ishlab chiqarishning barcha yo‘nalishlarida qo‘llaniladi.

Kompetensiyaning bazi xususiyatlari quyidagilardan iborat.

1. Kompetensiya bir yoki bir nechta malakalardan iborat bo‘lib, ularning egallanishi kompetensiyaga erishish imkonini beradi.
2. Kompetensiya samaradorlikni baholash mumkin bo‘lgan uchta soha bilan Bog‘liq: bilim, ko‘nikma va munosabat.
3. Qobiliyatlar kuzatilishi mumkin bo‘lganligi sababli ular ham o‘lchanadi.

O‘qituvchi faoliyatida kompetensiyani baholash mumkin. O‘qitish kompetensiyalari teng miqdordagi bilim, ko‘nikma va munosabatni talab qilishi mumkin, ammo ba‘zilari buni talab qilmaydi. Kompetensiyalar ko‘nikma yoki munosabatlardan ko‘ra ko‘proq bilimni o‘z ichiga olishi mumkin, ba‘zi kompetensiyalar esa ko‘proq mahorat yoki ishlashga asoslanadigan bo‘lishi mumkin.

O‘quvchilarning malakasi bugungi jamiyatning turli murakkabliklari odamlarni jiddiy sinovdan o‘tkazadi. Ushbu talablar shaxslar egallashlari kerak bo‘lgan asosiy vakolatlar uchun nimani anglatadi? Bunday kompetensiyalarni aniqlash bizga ta‘lim tizimlari va uzluksiz ta‘limning asosiy maqsadlarini aniqlash va o‘qituvchi uchun kompetensiyalar qatorini baxolash imkonini beradi. Avvalo biz o‘quvchilar muvaffaqiyatli muloqot qilish uchun, zarur bo‘lgan ko‘nikmalar va quyi ko‘nikmalarni tushunishimiz kerak. Shaxsiy rivojlanish, ularga hayotda raqobatbardosh ustunlikni ta‘minlashi kerak bo‘lgan narsalar: fikrlash va muammolarni hal qilish, fikrlashni nutqiy baholash va muammolarni imkoniyatlarga aylantirishni taxmin qilish, o‘z – o‘zini yo‘naltirish va o‘rganish, xotirani rivojlantirish, shaxsiy o‘zgarishlarni amalga oshirish, jamoada ishlashni muhokama qilishda boshqalarni ishontirish kabi ko‘nikma va malakalarni o‘zimizda shakillantirishimiz lozim. Pedagogning mukammallikka intilishida malaka zarur. Zamonaviy dunyoning murakkab muammolariga dosh berish uchun o‘qituvchilarga keng ko‘lamli kompetensiyalar kerak.

O‘qitish kompetensiyasi samarali o‘qitish jarayonining ajralmas elementi bo‘lib, u ma‘lum bir mamlakat yoki dunyoning faravonligiga hissa qo‘shishga intiladi. Ta‘lim jarayonidagi markaziy shaxslar o‘qituvchilardir. Ta‘limning muvaffaqiyati ularning tayyorgarligi bilimdonligi va ishlash sifatiga bog‘liq. Professional o‘qituvchining o‘qituvchilik mahorati va ta‘lim kompetensiyalari quyidagilardan iborat: murakkab pedagogik vazifalarni bajarish, ruhiy va jismoniy sog‘lom barqaror va bag‘rikeng bo‘lish, yosh avlod bilan ishlashga moyillik, yaxshi kommunikativ va kuzatuvchanlik qobiliyati kabilarni o‘z ichiga oladi. “Kompetentlik” tushunchasi dastlab ta‘lim sohasiga psixologik, pedagogik izlanishlar natijasida kirib kelgan tushuncha bo‘lib, zamonaviy atama sifatida qo‘llanilib kelinmoqda.

Kasbiy kompetentlik – mutaxassis tomonidan kasbiy faoliyatni amalga oshirish uchun zarur bo‘lgan bilim, ko‘nikma va malakalarning egallanishi va ularni amalda yuqori darajada qo‘llay olishi bilan bog‘liqdir Kasbiy kompetentlik negizida aks etuvchi sifatlar:

1. Ijtimoiy kompetentlik
2. Shaxsiy kompetentlik
3. Texnologik kompetentlik
4. Maxsus kompetentlik

Quyida kasbiy kompetentlik negizida aks etuvchi sifatlarning mohiyati yoritilgan.

- Ijtimoiy kompetentlik – ijtimoiy munosabatlarda faollik ko‘rsatish ko‘nikma, malakalarga egalik, kasbiy faoliyatda sub‘ektlar bilan muloqotga kirisha olish . – Shaxsiy kompetentlik – izchil ravishda kasbiy o‘shishga erishish, malaka darajasini oshirib borish, kasbiy faoliyatda o‘z ichki imkoniyatlarini namoyon qilish – Texnologik kompetentlik – kasbiy-pedagogik faoliyatni boyitadigan ilg‘or texnologiyalarni o‘zlashtirish, zamonaviy vosita texnika va texnologiyalardan foydalana olish.

Kompetensiyaga asoslangan yondashuv ta‘lim maqsadlari ish dunyosida qo‘llanilishi mumkin bo‘lgan vaziyatlarga ko‘proq bog‘langanligini anglatadi. Demak, kompetensiyalar —faoliyatni

amalga oshirish uchun zarur bo'lgan qobiliyat, bilim va munosabat (xulq-atvor namunalari) tayyorligini o'z ichiga oladi. An'anaga ko'ra, mavzu, uslubiy va ijtimoiy kompetentsiya farqlanadi.

- Birinchi nuqtai nazarga ko'ra, "kasbiy kompetentsiya uchta atamani o'z ichiga olgan integratsiyalashgan tushunchadir - bilimlarning harakatchanligi, usullarning o'zgaruvchanligi va tanqidiy fikrlash".

- Ikkinchi nuqtai nazar, kasbiy kompetentsiyani uchta komponentdan iborat tizim sifatida ko'rib chiqishdir:

Ijtimoiy kompetentsiya (guruh faoliyati va boshqa xodimlar bilan hamkorlik qilish qobiliyati, o'z ishining natijasi uchun javobgarlikni olishga tayyorlik, kasbiy ta'lim texnikasiga egalik); maxsus kompetentsiya (aniq faoliyatni mustaqil bajarishga tayyorgarlik, tipik kasbiy vazifalarni hal qilish qobiliyati, o'z ishining natijalarini baholash qobiliyati, mutaxassislik bo'yicha mustaqil ravishda yangi bilim va ko'nikmalarni egallash qobiliyati); individual kompetentsiya (kasbiy ishda uzluksiz kasbiy rivojlanish va o'zini o'zi amalga oshirishga tayyorlik, kasbiy fikrlash qobiliyati, kasbiy inqirozlar va kasbiy deformatsiyalarni engib o'tish qobiliyati). Shu bilan birga, kompetensiyaga asoslangan yondashuvni ta'lim tizimiga tatbiq etish muammosi o'quvchilarning kompetensiyalarini shakllantirish mezonlari, ko'rsatkichlarini ishlab chiqish, diagnostika jarayonlari uchun vositalar bilan ta'minlash va boshqa bir qator muammolar bilan bog'liq.

Ayniqsa:- ta'limda kompetensiyaga asoslangan yondashuvning ma'nosini tavsiflovchi kontseptual apparat hali o'rnatilmagan, chunki asosiy vakolatlarni shakllantirish va bundan tashqari, ularning tizimlari fikrlarning tarqoqligini ifodalaydi;

- kompetensiyaga asoslangan yondashuv ta'lim maqsadlarini belgilash, uning mazmuni, ta'lim jarayonining o'zini tashkil etish va ta'lim natijalarini baholashda o'zgarishlarni talab qiladi;

- kompetensiyaga asoslangan yondashuv nuqtai nazaridan fan dasturlarini ham o'zgartirish kerak, chunki amaldagi dasturlar, birinchi navbatda, "hajmli" ta'lim natijalariga erishishga;

- ma'lum miqdordagi bilimlarni o'zlashtirishga qaratilgan.

Xulosa. Shunday qilib, yuqoridagilardan kelib chiqib, quyidagi xulosalar

chiqarish mumkin: mahalliy ta'limni modernizatsiya qilish strategiyasining asosi bo'lgan kompetensiyaga asoslangan yondashuv ta'lim tizimining eng maqbul javoblaridan biri sifatida qaralishi kerak. zamonaviy jamiyat unga qo'yadigan talablar; kompetensiyaga asoslangan yondashuvni ta'lim amaliyotiga tatbiq etish ushbu hodisaning barcha tomonlarini chuqur va har tomonlama ilmiy o'rganishni taqozo etadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. . Agaronyan A. S. Kultura povsednevnoy jizni: Sotsialno-prakticheskie aspekti. Tashkent: O'zbekistan, 1982
2. 4. Andreeva G. M. Aktualnie problemi sotsialnoy psixologii. M: Izd-vo MGU 1998
3. Рахмонова Г. Ш. Технологии Развития Духовно-Нравственной Компетентности Студентов //Miasto Przyszłości. – 2024. – Т. 45. – С. 306-309.
4. Sh R. G. The role of spiritual and moral education in the spiritual formation of students. – 2021.
5. Shavkatovna R. G., Bobirovna A. V. UMUMINSONIY AXLOQIY MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHDA VA RIVOJLANTIRISHDA OILAVIY TARBIYANING O'RNI //Scientific Impulse. – 2022. – Т. 1. – №. 4. – С. 1450-1454.
6. Рахмонова G. S., Abdunabiyeva F. N. МАКТАБГАЧА ТА'ЛИМ ТАШКИЛОТИ ВА OILA HAMKORLIGI //Educational Research in Universal Sciences. – 2024. – Т. 3. – №. 2. – С. 729-734.
7. Рахмонова Г. Ш. СОДЕРЖАНИЕ И ХАРАКТЕР ДУХОВНО-НРАВСТВЕННОЙ ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ //Proceedings of International Conference on Scientific Research in Natural and Social Sciences. – 2024. – Т. 3. – №. 6. – С. 5-8.
8. Shavkatovna R. G. OILADA BOLALARNI AXLOQIY TARBIYALASH SHAKLLARI //Proceedings of International Educators Conference. – 2024. – Т. 3. – №. 5. – С. 53-56.
9. Valerievna I. G., Shavkatovna R. G. The Content and Characteristics of Spiritual and Moral Education Works in Higher Education Institutions //Excellencia: International Multi-disciplinary Journal of Education (2994-9521). – 2024. – Т. 2. – №. 5. – С. 340-342.

10. Рахмонова Г. Ш. ДУХОВНО-ПРАВСТВЕННОЕ ВОСПИТАНИЕ ОСНОВА БУДУЩЕГО //Educational Research in Universal Sciences. – 2023. – Т. 2. – №. 12. – С. 276-278.